

9. Солдатенко В. Ф. Проблеми політики національної пам'яті та завдання її наукового забезпечення. Державотворчі та цивілізаційні здобутки українського народу. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. Вип. 1. Київ: Стилос, 2011. С. 7–25.
10. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. Київ: НВЦ НБУВ, 2009. 687 с.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Дубяга Андрій

The article deals with the peculiarities of understanding the concept of «hybrid war» in modern science. On the basis of the analysis of the peculiarities of regional development of Ukraine an attempt is made to find the regional peculiarities of the formation of historical memory in the state. The place and role of historical memory as a factor in the solution of the hybrid war in Ukraine are determined.

Key words: *hybrid war, historical memory, split of society, development of statehood, national identity.*

Розбудова будь-якої держави неможлива без консолідації суспільства навколо цього процесу. Виходячи з того, що сучасні європейські держави, які було створено саме на національному підґрунті, утворились порівняно нещодавно (цьому процесу «сприяли» світові війни минулого століття, коли після Першої світової війни відбувся розпад європейських імперій, а після Другої світової війни фактично сформувалась сучасна політична карта Європи), то цей процес не можна вважати завершеним. Тому національне питання, формування національної самосвідомості громадян, національне виховання та вплив на ці аспекти історичної пам'яті не втрачають своєї актуальності. Слід акцентувати увагу на тому, що в Східній Європі ця проблема є надзвичайно актуалізованою. Адже країни колишнього СРСР отримали можливість розвиватись незалежно тільки трохи більше чверті століття тому. Тільки з 1991 р. народи цих країн отримали можливість будувати свої національні держави. Геополітичні процеси, що охопили Східну Європу, важко назвати легкими й однолінійними. Перш за все слід наголосити на тому, що Росія, яка офіційно є наступницею СРСР, продовжує політику щодо утримання гегемонії в цьому регіоні. Це проявляється передусім у постійному намаганні утримувати суверенні держави в орбіті своїх інтересів шляхом проведення локальних військових операцій з метою від'єднання на свою

користь територій чи створення проросійських невизнаних держав, втручання у перебіг виборів для формування проросійських владних структур, прихованій підривної діяльності у сусідніх державах, розхитуванні політичної ситуації, економічні санкції, інформаційні атаки тощо. Усе це можна вважати гібридною війною. У такій ситуації самостійний розвиток, вибір власного вектору розвитку в цих державах сильно ускладнено. Події в Україні, які розпочалися з анексії Кримського півострова у 2014 р. та мають місце досі, у значній мірі підвищують інтерес та увагу саме до такого типу війни.

Ситуація серйозно ускладнюється тим, що досі немає чіткого та загальноприйнятого визначення поняття «гібридна війна». Існує декілька підходів до розуміння цього складного явища, проте жоден із них не розкриває сутності явища повністю. На основі узагальнення доробку вітчизняних і закордонних дослідників група українських дослідників, враховуючи правові, політичні та військові аспекти, пропонують визначати гібридну війну так: «Гібридна війна – це сукупність заздалегідь підготовлених і оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних політичних цілей» [5, 77]. Проводячи аналіз запропонованого визначення з реаліями сьогодення можна, зробити висновок, що в Україні дійсно триває гібридна війна. Через «гібридність» майже неможливо визначити її хронологічні межі, адже вважати початком агресії проти України 2014 р. помилково, адже немає реальної можливості встановити початок підготовки та реалізації агресивних дій проти держави, а це є невід'ємним складником у визначенні поняття «гібридна війна». Створення підґрунтя анексії Криму стає помітним, починаючи з 2006 р. Саме в той час почали з'являтися повідомлення від високопосадовців про необхідність перегляду статусу Криму, такими заявами Росія створювала «інформаційний каркас» для майбутньої анексії [4, 6].

Полковник армії США Джек Мак Куен визначив гібридну війну як основний метод дій в асиметричній війні, що ведеться на трьох вибіркових видах поля бою: серед населення конфліктної зони; тилового населення; міжнародного співтовариства [9]. Виходячи з того, що однією із площин ведення гібридної війни є населення, стає зрозумілим, що розв'язання та проведення такого типу агресивних дій вимагає певних передумов. Однією з найголовніших умов, безумовно, виступає історична пам'ять. Витоки гібридної війни в Україні лежать саме в полі історичної пам'яті, яка має доволі яскраві та специфічні регіональні особливості.

Н. Авер'янова наголошує, що гібридна війна стала можливою і тому, що в нашій державі ще повністю не завершені процеси формування національної свідомості суспільства та національного будівництва, а

історична пам'ять є одним із провідних чинників формування національної свідомості та ідентичності [1, 5].

Історичну пам'ять можна розглядати як плацдарм для початку гібридної агресії. Маніпуляція історичними фактами, створення історичних міфів, які зрештою змінюють світогляд населення, порушують процес національної ідентифікації, – це далеко неповний перелік можливостей історичної пам'яті як чинника реалізації гібридної війни. Для державної політики Росії, на думку О. Ситника, притаманні такі якості, як прагнення маніпулювати свідомістю як своїх громадян, так і інших народів. Дослідник наголошує на тому, що «переписування історії» для цієї держави є нормальним явищем. Саме таким шляхом Москва намагалась і намагається виправдати свої дії на міжнародній арені та створює умови для реалізації агресивно-загарбницьких планів [8, 77].

Як зауважує Ю. Зерній, «за певних історичних умов всередині національної спільноти можуть співіснувати відмінні (генераційні, регіональні, корпоративні) опції історичної пам'яті. В такому стані колективна пам'ять схильна до політизації і може виступати дезінтегруючим щодо національної ідентичності та єдності чинником» [3, 36]. З приводу цього важливо простежити регіональні особливості формування історичної пам'яті в Україні.

І. Симоненко, аналізуючи регіональні особливості формування історичної пам'яті, виокремлює низку особливостей, які врешті призвели до певного розколу в українському суспільстві та зробили можливим ведення гібридної війни проти нашої держави. Так, причинами регіональної локалізації історичної пам'яті науковець називає: регіональні релігійні відмінності, регіональні мовні відмінності, етнічні меншини, що проживають локально, міжрегіональні відмінності в соціальній структурі населення, відмінні політичні уподобання [7, 52]. У цілому з автором можна погодитись, що такі регіональні відмінності мають місце бути в Україні, проте відмінності в політичних уподобаннях скоріш за все треба розглядати не як причину, а як наслідок. Якщо проаналізувати результати виборів у регіональному контексті, то стає зрозумілим, що Правобережна Україна переважно голосує за «прозахідних» кандидатів, у той час як Лівобережна Україна більш охоче віддає свої голоси за «проросійських» кандидатів. Ця обставина безпосередньо зумовлена впливом історичної пам'яті.

Відслідкувати можливий вплив історичної пам'яті на розв'язання гібридної війни щодо України дозволяють дослідження Н. Авер'янової, яка здійснила аналіз історичного розвитку нашої держави крізь призму регіональності. Зокрема вона доводить, що розкол в українському суспільстві може пояснюватись цілком об'єктивними причинами, а саме: багатостолітній територіальний розкол нашої держави з входженням земель до складу різних імперій, сприймання в минулому населенням

Західної України в більшій мірі культури поляків, румунів, угорців, а Східної – переважно російської культури, призвело до різних, часто кардинально-протилежних, поглядів на минуле та майбутнє нашої держави. Ці обставини призвели до того, що мешканці південних і східних регіонів перебувають під впливом «радянської» чи навіть «імперської» історичної пам'яті. Це проявляється у ностальгії за СРСР. Як вдало зазначає дослідниця, «упродовж часів незалежності України культурні цінності радянського чи неоімперського зразка активно підкріплювалися російськими ЗМІ. Вміло керуючи свідомістю людей через засоби масової інформації та використовуючи спеціальні маніпулятивні технології, Російська Федерація і в наші дні утверджує у свідомості українських громадян проросійські геополітичні орієнтації, нав'язує міфи про агресію «бандерівців», «західну» розбещеність та ін.» [1, 6].

Саме в цьому аспекті простежується «руйнівна» роль історичної пам'яті. У південних і східних регіонах України сформована історична пам'ять, що має вищезазначені ознаки, відіграла ключову роль у розпалюванні гібридної війни, яка триває і зараз. Південний Схід України недаремно було окреслено як міфічну державу «Новоросію», бо саме мешканці цих регіонів (значна частина) мають проросійські погляди та бажання повернення до СРСР.

Про відмінності в історичній пам'яті також свідчать статистичні дослідження, які було проведено ще в 2007 р., проте жодної консолідованої реакції з боку держави щодо нівелювання цих відмінностей так і не відбулось. Наприклад, серед історичних героїв у Львові виділяють Чорновола, Мазепу, Володимира Великого, Бандеру, Ющенка, у той час як донеччани в якості історичних героїв називають Януковича, Сталіна, Леніна, Хрущова. Ще більша прірва між західним і східним полюсами країни утворюється при розгляді історичних антигероїв: для львів'ян це Сталін, Янукович, Медведчук, Катерина II, Хрущов, для донеччан – Ющенко, Мазепа, Бандера тощо [2]. Аналіз відповідей мешканців Львова та Донецька засвідчує значущі відмінності, а саме: ті історичні постаті, які для одних виступають в якості героїв, іншими сприймаються як антигерої. Отже можна зробити висновок, що в Україні є суттєві відмінності в історичній пам'яті народу, що призводить до глибокого розколу українства. У цьому контексті можна стверджувати, що історичну пам'ять необхідно розглядати як ключовий чинник початку гібридної війни проти України.

Як зазначив Я. Потапенко, «Нині ми стали свідками ситуації, коли Україна болісно й дуже повільно звільняється з-під впливу імперсько-колоніальних російсько-радянських ментальних матриць і стереотипів та шукає перспективних векторів свого геополітично-цивілізаційного розвитку» [6, 112]. Позбавлення від імперсько-колоніального світогляду майже неможливе без цілеспрямованої політики з боку держави. Проте

ця проблема довгий час не помічалась, тому консолідованого підходу до її вирішення досі не існує.

Отже, історична пам'ять має два основних вектори впливу на розбудову державності: по-перше, консолідуючий, коли вона має позитивний вплив на формування національної самосвідомості та національної ідентифікації; по-друге, роз'єднуючий, коли в державі існують окремі регіони з різними оцінками історичного минулого. Саме другий вектор впливу став одним із головних аспектів виникнення гібридної війни з боку Росії щодо України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янова Н. Консолідація українського суспільства в сучасних умовах гібридної війни. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2016. № 1 (18). С. 5–7.
2. За матеріалами дослідження Львів–Донецьк: соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархій соціальних лояльностей (1994, 1999, 2004). Sereda V. Regional Historical Identities and Memory. Україна Модерна. Спец. випуск. Львів–Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні. 2007.
3. Зерній Ю. О. Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті. Стратегічні пріоритети. 2008. № 4 (9). С. 35–43.
4. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналітична доповідь / за заг. ред. А. Баровської. Київ: НІСД, 2016. 109 с.
5. Волошина Н. М., Приліпко О. Ф., Місяць О. О. Політологічний аспект гібридної війни в Україні. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вип. 50. Київ, 2015. С. 74–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpviknu_2015_50_15.
6. Потапенко Я. Політизація історичної пам'яті про Другу світову війну. Політичний менеджмент. 2011. № 1. С. 112–120.
7. Симоненко І. М. Особливості структури історичної пам'яті українського народу та шляхи формування національного історичного нарративу. Стратегічні пріоритети. 2009. № 1 (10). С. 51–61.
8. Ситник О. Історичні витоки російсько-української війни 2014–2017 років. Східноєвропейський історичний вісник. Вип. 2. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2017. С. 71–81.
9. Чекаленко Л. Про поняття «гібридна війна». Віче. 2015. № 5. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4615/>